

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr.

3

Fylke: Møre og Romsdal

Tilleggsspørsmålnr.

Herad: Øksendal

Emne:

Brynet

Bygdelag:

Oppskr. av:

T. Brandstad

Gard:

(adresse):

Øksendal

G.nr.

Br.nr.

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle.

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

SVAR

Lå langt afende som eg har høyrst om har dei bruka brynet til lå, øksar og sigdar

1) Vi segjer (eit bryn) og når vi brukar brynet segjer vi, (bryna, eller å bryn) Brynet skulde vera rundt. Ordet sein brukar vi helst om steinar, som er meir flate og finare sand i, slik at dei ikkje riv så mykje, når ein brukar dei. Steina blir bruka til finare verkty, slikt som knivar, hørulpengar og kappjarn

Styr gense namn på bryne har eg høyrst om, Langøybryn og Lesjabryn. Steinen i Langøybryna var mørk med grøne og litt brunaktige prikkar i. Dei var ganske gode til å kvessa låen med, men dei var harte og heller tung. Dei kunde vera ca 20 cm lange og fjerleiken var op til 4-5 cm

Steinhagg du ikkje låen din, kunde du halda han kvass mest heile dagen med eit Langøybryn

2) Kvar desse Langøybryna kom frå, har eg ikkje fått greie på. Lesjabryna, var det falk frå Lesja, som kom med. Eg kan ikkje minnast dei; men Ole. E. Brandstad, som døde 1914 og da var 84 år, fortalde dette. Det hendte, at falk frå Lesja kom utover fjella og ned her i Øksendal med klørhest. Eit stykke inne i

2

2.

fjella. ca 2-3 timars mars her fra Brandstad,
kallar vi det "Fleiva". No er det reffa på stigen
der; men den sia Lesingane far, var det riktig
varskelegt å koma fram. Skvist med klävhest.
Der inne hadde dei leita seg ein stig, så dei kom ned,
og denne stigen kallast enna far, "Lesjableiva".
Milam gnosse ting dei hadde med seg var ag bryn.
Etter ein lesing, sam far og seld bryn, hernde
Ola dette: "Dette ska e fersikre de bli eit godt lite
bryne, far det e så fullt av marbessman." Dette
milde vel segja, at brynet var laust eller (paräst)
Lesjabryna skulde vera gode og heller ikkje så tunge.
Dei siste 10-15 åra er det bryn av kunststein,
(Carbarandum) sam er kome i bruk; men det
finst da dei, sam enna heldt på dei gamle.
Her i bygda fins det ikkje brynstein.

3) Alt verkby vert slipa på ein vanleg rund slipsstein
og etterpå bryna eller sveina. Når ein slipar, blir det
sam ein lipen flure på den sia, sam snur opp frå
slipssteinen. Dette kallast vi "ra eller raa". Far å
få hurt denne, er det vi bryner og heiner. Verkbyet
blir heller ikkje rippig kvast utan at denne "raa"
er heilt borte. Ellerst blir egga på öks eller
hävelfang sperkare og talar betre hard kvist til
omir du heinar.

4) Skikken med å slipa kan ikkje hidfestast. Merst
på kvar gard i bygda fins det små utskotne slip-
steinar. Har heller ikkje høyrst om at ljæn vart
stynt med hamar.

5) Nei, slik stein har ikkje nakan høyrst gjete
Var slaffekigen så langt frå garden, at folkjet ikkje
kom heim til måls, vart slipssteinen aflast biken
med og mankert i eit par haveluge bre. Slipsstein-
brepja vart og medbrynt der det gjekk an "ei slip-
steinbrepje" er det steinen ligg i heime på garen

Mange stader hadde dei vatnet til å dra slipssteinen
 Det vart kalla, bekjastein, bekjaball. (ein ball)
 6) Ljæn vart bruka så lenge ein tykte det heit godt.
 Flest heile ykta ofte heile dagen. Var det mykje stein
 der ein slo, var ein utret far å steinhogga, og da måt-
 te det slipast aftare. På ein gard heldt dei på å slo
 ein rustkeig. Slättekarane bar seg far at det var my-
 kje stein; men ein av dei tykte det var ikkje noka å
 vera seg far; far han hadde slege der det var verre.
 "Fyrst var det mykje stein og så stein oppå stein og
 stein imillam steina." Da måtte det vera fulgale, sa
 dei andre. "Ja, men unna var det meir stein." svara han.
 Eg har høyrst fortalt om ein dei kalla Therk Ola. Han var
 ikkje her frå bygda, men frå Halså på Nordmøre. Han
 var slättekar på ein gard, og når han skulde slipa ljæn
 sin, skende han heller hardt åt, så det vart kungt å dra
 slipssteinen. Tilslut vilde ingen draga åt honom. Da vart
 han arg og meinte på, at dei skulde slippa og. Han slipa
 ikkje ljæn sin meir den samaren; men han slit ut fra
 bryne 7) Det blir bruka berre ut bryne, og det tek ein
 med seg der ein sler. Bryne av tre har eg ikkje høyrst om.
 8) Ljæn er festa på aruet når ein sliper. Egga smur ein mot
 seg. Slipssteinen ver dregen slik, at den går innat egga
 Til å festa ljæn til aruet er no halbar av jern skome mykje
 i bruk. Før var det bruka hjørkefeger, som var aprinne
 av jara og silsmia, så dei vart jamne og mykje. Mange
 brukar feger unna. (ei jätäg). Ein festa ljæn slik:
 Den enden av ljæn, som skal festast til aruet, kallar vi
 "hjaet." Dette blir banka inn i aruet, og så lindar ein
 fåga på nedanifrå og oppover så langt at "hjaet" blir
 heilt dekt. Enden på fåga smuttar ein inn under sis-
 te snaringa og driv inn ein liten trebligg håde node
 og ved åruske enden. Såframt fåga lāsna at og ljæn
 dat ar aruet med ein heldt på og slo fydde det regn
 meinte dei gamle.

9) Når ein bryner sett ein enden av arvet ned i jara, legg vinstre handa over ljåen, byrja å bryne innmed arvet, let ljåen siga at og nedover milam skrappen og vinstre handa etterkvart sam ein bryner framover. Brynet blir da slengt vekselsvis på bae sider av ljåen. Får den sam er vant, går det heilt av seg sjølv. Det gjeld å halda brynet slik at ein følger slipinga på ljåen.

Heldt ein derimot brynet slik, at egga på ljåen vert meir tverrett enn slipinga er, blir ljåen fastar skjennstær og da segjer vi, at han sam bryner myler (å myla)

10) Skjappen kallar vi „brynstakke.“ Den er driva til av ein trekkube. Brynstakken skal vera litt djukkare på smitten

Jkar enden er påsett ei tun jarnhjar. Til jara i åvre enden er festa ein lipen krak. Den er til å hengja i hultereima, sam alle slaktekara måtte ha. Halv inni vart bara med ein star nauar. Det vart ag laga brynstakkar av tua treskykje. Ei vart utkala på kålet inni vart tråublegt start. Deretter laft saman og linda i trap med remsar av bjærkannaver. Brynstakken var ein aftast bak. Når det så kom eit dugeligt tungt Langgrynbryn appri brynstakken kyngde det godt over magen når ein dag etter dag laut gå og slengja seg med det. Enne er det mange, sam brukar brynstakke; men kunstskeinbryna her ein aftast i lumma.

13) I brynstakkane var det alskådt vatten. Bryn av kunstskein blir og sam aftast fukt med vatten til ljåen; men blir dei brukar t. d. til slåmaskin-krivar brukar ein og olje

14) Vi kallar det brynsand. Den er slun til å fare på klæda; berog under vinstre handa der ljåen vert halden, når ein bryner. Når ein skinnar kallar vi det „heimknek.“ Var ein apråd far skasverk, når ein naturala ska kunde „heimknek“ utkast til å svartta kanten av ralen med

17) Nei dette er ikkje kjend.

18) Kan godt vera det finst slike farteljingar. E har ikkje fått tak i noka. Ein kan merkja seg, at det er ikkje noka, som bryner på same måten, så det blir gymske låter for kvar ein. Summe brukar brynet kvitt og fart, andre meir langsamt.

19) Har ikkje høyrst om noka slikt.

20) Har heller ikkje høyrst om slike viser eller namser, men det kunne ofte bli bruka (helst som skjelsord) slike uttrykk eller uttrykk som dette. "Dinn brynsstakk du e!" eller "De e na en brynsstakk be kar å de da!". Og så er det dette uttrykket. "Du sveitta som eit opplandsbryn." Når det er dette høyrer mit eg ikkje. Enten det er når ein sveitar tilgangs eller det er, når ein slet ikkje sveittar. Kanstje helst det siste

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

adr. NORSK FOLKEMUSEUM

BYGDØY

568